

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Активне входження іноземного капіталу у банківський сектор України загострює конкуренцію за ресурси, призводить до збільшення концентрації банківського сектора, лібералізації банківської діяльності, інтернаціоналізації та глобалізації фінансових ринків, посилення ролі нецінових методів конкуренції [2].

Банки з іноземним капіталом складають сьогодні гідну конкуренцію вітчизняним банкам. Це пояснюється тим, що, по-перше, до іноземних банків, враховуючи їх можливості та умови обслуговування, переходить клієнтура вітчизняних банківських установ, а по-друге, залученням висококваліфікованих кадрів. За таких обставин виникає необхідність поглиблених досліджень щодо прояву впливу на конкуренцію у банківській системі присутності іноземного капіталу, специфіки та складових елементів конкурентного середовища іноземних банків, підходів до аналізу їх конкурентоспроможності та напрямів розвитку банківської конкуренції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії та практики банківської конкуренції загалом та впливу іноземного капіталу на розвиток банківського сектора і поглиблення конкуренції серед банків зокрема присвячені дослідження таких вітчизняних вчених-економістів, як О. Васюренко, В. Герасимчук, В. Грушко, О. Дзюблюк, А. Карчева, Л. Кузнецова, Б. Луців, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Примостка, С. Реверчук, Т. Сива, О. Шевцова та інші. Вагомий внесок у розробку цих питань зробили зарубіжні вчені: Є. Єгоров, О. Лаврушин, П. Роуз, Е. Севрук, Д. Синки. Водночас, незважаючи на численні публікації з даної проблематики, у вітчизняній економічній науці відсутні комплексні дослідження теоретико-методологічних основ щодо формування та прояву конкуренції у банківській сфері за умов присутності іноземного капіталу у банківській системі України.

Завдання і методика досліджень. Метою статті є обґрунтування чинників, що впливають на залучення іноземного капіталу в банківський сектор та визначення його впливу на розвиток банківської конкуренції з урахуванням внутрішнього і зовнішнього конкурентного середовища банку.

Виклад основного матеріалу. Іноземний банківський капітал відіграє важливу роль у формуванні ринкової економіки та її фінансуванні в Україні. Присутність зарубіжних банківських установ на вітчизняному ринку дає можливість надавати іноземним компаніям банківські послуги і залучати іноземні інвестиції на внутрішні фінансові ринки. Але, в свою чергу, іноземні банки повинні лише доповнювати українську банківську систему і не перешкоджати розвитку національних фінансово-кредитних інститутів [1].

Водночас, залучення іноземного капіталу у банківську систему України потрібно проводити під пильним контролем НБУ. Серед форм приходу іноземних банківських структур в Україну реальними є наступні: створення дочірніх іноземних банків, купівля діючого вітчизняного банку-банкрута, здійснення портфельних інвестицій у діючий банк, створення представництв іноземних банків. У світовій практиці успішно застосовується така форма проникнення іноземного капіталу у національну банківську систему як філія. Однак в Україні питання допуску філій іноземних банків в економіку є невирішеним.

НБУ повинен чітко регулювати притік іноземного банківського капіталу, використовуючи при цьому такі основні інструменти регулювання:

- ліцензування діяльності;

- пред'явлення вимог до розмірів іноземного банківського капіталу: гранична частка іноземного капіталу у банку; загальна квота на участь іноземного капіталу у сукупному банківському капіталі країни;
- встановлення спеціальних вимог до системи управління банком з іноземним капіталом;
- запровадження ліміту на більшість створюваних банків з іноземним капіталом;
- обмеження сфер ринкових операцій іноземних банків; наприклад, здійснювати операції тільки в іноземній валюті;
- заборона на здійснення окремих видів операцій, наприклад, на залучення депозитів фізичних осіб;
- розробка спеціальної системи оподаткування іноземних банків;

Всі інструменти державного регулювання і контролю за іноземним банківництвом необхідно поділити на адміністративні (заборони і обмеження) і економічні (оподаткування доходів). Іноземне банківництво в Україні має як свої переваги, так і певні загрози.

Головними перевагами, на наш погляд, є наступні: збільшення та здешевлення кредитних ресурсів для вітчизняних фізичних і юридичних осіб; залучення іноземних партнерів для розвитку вітчизняного підприємництва; висока репутація іноземних банків на світових ринках, яка сприяє зміцненню довіри вкладників; стабільність іноземних банків, що гарантована великими активами материнських банків; виникнення нових робочих місць, котрі оснащені сучасною технікою і технологією банківського виробництва; запровадження високих стандартів банківського бізнесу; розширення спектра і кількості банківських послуг і продуктів; зростання капіталізації банківської системи та підвищення її прибутковості, збільшення податкових надходжень до державного бюджету [3, с. 57-63].

Водночас залучення іноземного банківського капіталу, особливо безмірне і бездумне, може завдати певних суперечностей і загроз як окремим споживачам, так і національним інтересам: іноземні банки можуть витіснити вітчизняні банківські установи з українського ринку, що призведе до занепаду національної банківської системи; великі іноземні банки не бажають надавати банківські послуги фізичним особам і громадянам-підприємцям; банки зі 100%-им іноземним капіталом, які тільки починають свою діяльність, мають слабку мережу філій; іноземні банки обмежені у прийнятті самостійних управлінських рішень і залежать від материнського банку, що створює певні незручності в обслуговуванні клієнтів; зростання іноземного капіталу до високих часток заважає НБУ ефективно регулювати грошово-кредитні потоки і проводити національну політику у фінансово-банківській сфері.

Отже, присутність іноземного капіталу у банківській системі України має мати обґрунтовану межу. На сьогодні вітчизняне законодавство не передбачає жодних обмежень на участь іноземного капіталу в банківському секторі країни. Вважаємо, що регулятором має бути встановлена гранична межа участі іноземного капіталу у банківському секторі України. Цією межею має бути не більше 30% загальних активів банківської системи України. Таке обмеження, на нашу думку, сприятиме розвитку як вітчизняного, так і іноземного банківського капіталу.

Водночас у випадку світових фінансових криз або непередбачливих політичних рішень вітчизняний банківський бізнес з часткою у 70% у загальних активах забезпечить стабільність і не допустить спаду макроекономічних показників. Окрім того, іноземні банки, які захочуть піти з нашого ринку, навіть не зможуть у повному обсязі повернути свої первинні інвестиції, адже попит на банківські активи впаде [4, с. 79-86].

Зрозуміло, що за 2007 і 2008 рр. присутність іноземного капіталу у банківській системі України зросла, і за часткою капіталу наближається до 50%. А це вже пряма загроза національним економічним інтересам. Відомо, що саме дочірні філії материнських

банків розпочали вилучати капітали з банківської системи України і дали перші поштовхи до паніки серед вітчизняних вкладників у період останньої фінансової кризи.

Банківський сектор належить до стратегічних у вітчизняній економіці, тому обмеження на його розширення за рахунок іноземного капіталу є необхідними. Особливо це стосується введення обмежень іноземних державних банків, наприклад, Внешторгбанк (Росія) і РКО (Польща). Державні банки у своїй діяльності керуються не тільки економічними інтересами, а й політичними, тому вони, захопивши значну частку ринку, можуть використовувати її для політичних маніпуляцій і впливів. Відтак обмеження державного іноземного капіталу є інструментом захисту національної економіки від державної політики інших країн.

Центральний банк може запропонувати дуже багато способів (або їх комбінацій) для регулювання обсягів іноземного банківництва з метою мінімізації від'ємного впливу іноземного капіталу на вітчизняну економіку, зокрема такі:

- серед банків першої десятки частка іноземних банків має становити не більше 20%, серед банків першої двадцятки – не більше 30%, а решта – не більше 40%;
- обсяг іноземного капіталу або активів не може бути більшим за обсяг сукупного капіталу або активів вітчизняних державних банків;
- в умовах фінансової кризи прив'язка сектора може бути ефективним інструментом впливу. У цьому разі держава отримує важіль впливу на банківський бізнес, щоб компенсувати спекулятивні дії іноземних банків [6, с. 100-107].

Можна, як варіант, не обмежувати іноземне банківництво вітчизняним державним банківництвом, а просто фінансувати їх паритет, що означало б регулярне збільшення за рахунок держбюджету статутного капіталу державних банків до рівня іноземного сектора. Також доцільно відмовитись від застосування принципу або норми адекватності капіталу до державних банків, оскільки вони виконують особливі соціально-економічні і політичні функції.

Необхідно наголосити, що запровадження обмежень на іноземний капітал у вітчизняне банківництво може мати різні наслідки. З одного боку, цей інструмент зменшить обсяги іноземних інвестицій у вітчизняне банківництво. Точніше, іноземні банки не зможуть нарощувати свій бізнес швидшими темпами, ніж українські банки.

З іншого боку, наслідком обмеження буде те, що темпи зростання банківської системи падатимуть. Тоді перед іноземцями постане питання як домогтися прискореного зростання українських банків. Але досягти такого прискорення можна шляхом розвитку малого банківництва.

На нашу думку, в Україні ступінь іноземної участі на ринку депозитів фізичних осіб є співставною з часткою іноземного банківництва у банківській системі країни. Нами встановлено, що у дочірніх іноземних банках існує чимала частка «кептивних» депозитних операцій, тобто депозити у них розміщують тільки співробітники і менеджери цього банку, клієнти компаній, яким банк надає послуги з виплати зарплати. У цих банках зберігають свої кошти тисячі іноземних громадян, які живуть і працюють в Україні.

Поширена в економічній літературі теза про те, що іноземні банки завдяки довірі до себе, завжди підвищують середні строки залучення приватних заощаджень у банківську систему країни – потребує доведення. В Україні нині ще значна частка приватних вкладів припадає на державний Ощадбанк. Значною мірою це зумовлено тим, що цей банк на 100% гарантує повернення вкладів. Однак із введенням страхування всіх приватних банківських вкладів умови конкуренції між державним і приватним сектором почали вирівнюватися.

В Україні конкуренція між вітчизняними та іноземними банками на ринку депозитів фізичних осіб носить в основному неціновий характер. Дочірні іноземні банки зацікавлені у мінімізації середніх ставок по залучених коштах фізичних осіб і роблять головний наголос не на дохідність, а на надійність вкладів. З посиланнями на структуру свого акціонерного капіталу вони переконують вкладників, що є частиною відомого іноземного

банку з потужною капіталізацією і високим рейтингом. Це дозволяє їм котувати відсоткові ставки за депозитами значно нижче середніх на ринку [5, с. 12].

Необхідно наголосити, що низькі ставки залучених ресурсів не обов'язково приводять до симетричного зменшення відсоткових ставок за кредитами. Все залежить від наслідків конкуренції на ринку комерційного кредитування. Якщо вона не вимагає цього, то в іноземних банків немає причин демпінгувати і кредитувати за ставками, нижчими середньоринкових.

У науковій літературі дуже часто до загроз від збільшення іноземної присутності зараховується те, що іноземні банки не зацікавлені у підтримці розвиненої мережі філій. Водночас її скорочення може залишити сільське населення або населення віддалених від обласного або районного центру територій без потрібних банківських послуг. Аналіз зарубіжної практики показує, що іноземні дочірні банки є надто консервативними у справах відкриття нових регіональних філій і нерідко згортають мережу філій придбаних місцевих банків, а не розвивають її. Між тим скорочення кількості філій і відділень не обов'язково супроводжується зменшенням банківського обслуговування.

По-перше, закриваються, як правило, слабкі і неефективні філії. По-друге, виникають нові форми обслуговування населення через банкомати, по телефону, через Інтернет, через автоматизовані офіси. По-третє, вирішення соціальних завдань не входить у місію іноземного банку і не зафіксовано в наданій йому ліцензії. Зберіганням дрібних вкладів, виданням соціальних допомог, наданням споживчого кредитування у периферійних місцевостях повинні займатися інші фінансово-кредитні установи – кредитні кооперативи, поштово-ощадні інститути, ощадні каси.

Нами виявлено, що в літературі розміщення депозитів у банках-нерезидентах часто розглядається як форма втечі приватних заощаджень за кордон. Зрозуміло, що кошти громадян, які зберігаються в іноземних банках за кордоном, безпосередньо не беруть участі у формуванні ресурсної бази вітчизняних банків для інвестицій в національну економіку. Однак за певних умов вони можуть бути залучені.

На нашу думку, лібералізація валютного регулювання не може (при всіх інших рівнях умовах) призвести до серйозного додаткового відтоку приватних збережень із України.

По-перше, відкриття рахунку і депозитів за кордоном і управління ними із України дуже незручне, має технічні труднощі і пов'язано з певними грошовими затратами.

По-друге, дохідність за вкладами, яку пропонують серйозні зарубіжні банки, є нижчою за ту, яку пропонують найбільш надійні із дочірніх іноземних банків в Україні.

По-третє, посилення міжнародної боротьби з відмиванням доходів і серйозні репутаційні ризики послабили у багатьох материнських іноземних банків інтерес до роботи з клієнтами з колишнього СРСР.

По-четверте, серйозний і солідний іноземний банк погоджується працювати тільки з великими сумами, тому масовим інструментом заощадження депозитів за кордоном ще довго не будуть.

По-п'яте, в українську економіку починають повертатися приватні кошти для виробничого інвестування, які були вивезені в період трансформаційного спаду [1].

Істотний вплив на розвиток банківської конкуренції можуть мати іноземні філії. На відміну від дочірнього банку, філія є підрозділом іноземного банку, тобто материнський банк несе повну відповідальність за всі зобов'язання філії перед приватними вкладниками. Переваги іноземних філій могли позитивно вплинути на обслуговування великих вкладників, які надто консервативні у виборі банку і сподіваються на абсолютну надійність. З появою іноземних філій депозити у них склали б альтернативу вкладенням за кордоном і залучили б у банківську систему додаткові ресурси.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Отже, входження у вітчизняний банківський сектор великих іноземних банків призведе до зменшення кількості малих банків, а середнім доведеться або об'єднатися, або приєднатися. Малі банки мають інтерес

для іноземних інвесторів хоча б за наявності у них ліцензії, яку самостійно отримати в НБУ стає все більш складніше.

Переважання іноземного капіталу у банківській системі України дозволяє їй успішно мобілізувати приватні збереження. Має значення не форма залучення приватних депозитів, а саме обсяги їх залучення. Водночас до позитивних результатів присутності іноземного капіталу у банківській системі можна віднести: високу надійність, сприяння у подоланні недовіри до банків; залучення додаткових ресурсів у вигляді валюти; розвиток і підтримку довгострокового кредитування.

Анотація

Розглянуто роль іноземного капіталу у формуванні банківської конкуренції, а також форми іноземних банківських структур в Україні. Визначено головні переваги та загрози, які несе іноземне банківництво в Україні.

Ключові слова: банківський сектор, обмеження державного іноземного капіталу, національні фінансові ринки, світовий досвід.

Аннотация

Рассмотрена роль иностранного капитала в формировании банковской конкуренции, а также формы иностранных банковских структур в Украине. Определены главные преимущества и угрозы, которые несет иностранное банковское дело в Украине.

Ключевые слова: банковский сектор, ограничение государственного иностранного капитала, национальные финансовые рынки, мировой опыт.

Summary

The impact of foreign capital on shaping bank competition is analyzed in the article. Forms of foreign banking institutions in Ukraine. Foreign banking in Ukraine: benefits and threats.

Key words: banking sector, foreign capital restriction, national financial markets; world experience.

Список використаних джерел:

1. Реверчук С. К. Банківський капітал: історія, теорія, досвід / С. К. Реверчук, У. В. Владичин, С. І. Кубів. – Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 276 с.
2. Економічна енциклопедія: / С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
3. Гриньков Д. Вторжение / Д. Гриньков // Бизнес. – 2007. – № 1. – С. 57–63.
4. Шелудько Н. М. Іноземний капітал у банківському секторі України: проблеми і наслідки / Н. М. Шелудько // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 79–86.
5. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 12.
6. Прімерова О. К. Особливості діяльності банків з іноземним капіталом / О. К. Прімерова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – 3. – С. 40–43.